

Дзяржаўная ўстанова адукацыі “Сярэдняя школа № 1 г.Чашнікі”

# *ПРАЕКТ*

## *КРАЯЗНАЎЧА-ПУРЫСЦКАТА МАРШРУТУ*

### *“Сцяжынкамі малой Радзімы”*

Аўтары праекта:

Баскакава Ангеліна Сяргееўна, 14 гадоў

Часнакоў Іван Андрэевіч, 14 гадоў

Кіраўнікі праекта:

Баразна Наталля Уладзіміраўна, класны кіраўнік

Абрамовіч Святлана Пятроўна, класны кіраўнік

Чашнікі, 2021

У кожнага чалавека, які меў шчасце некалі нарадзіцца на нашай зялёнай – такой маленькай і такой неабдымнай – зямлі, абавязкова ёсць свой прыгожы, ласкавы і шчымліва-непаўторны край, які ў вялікім і шырокім паняцці Радзімы звычайна займае невялікае звыклае месца. Такі край – заўсёды твой цэлы свет. І як вырастае ён у тваёй душы, як шырыцца і запаланяе цябе ўсяго высакароднай гордасцю, светлай радасцю ўжо нават адным толькі напамінкам пра сябе, выпадковаю згадкаю пра знаёмыя табе з дзяцінства мясціны.

Янка Сіпакоў

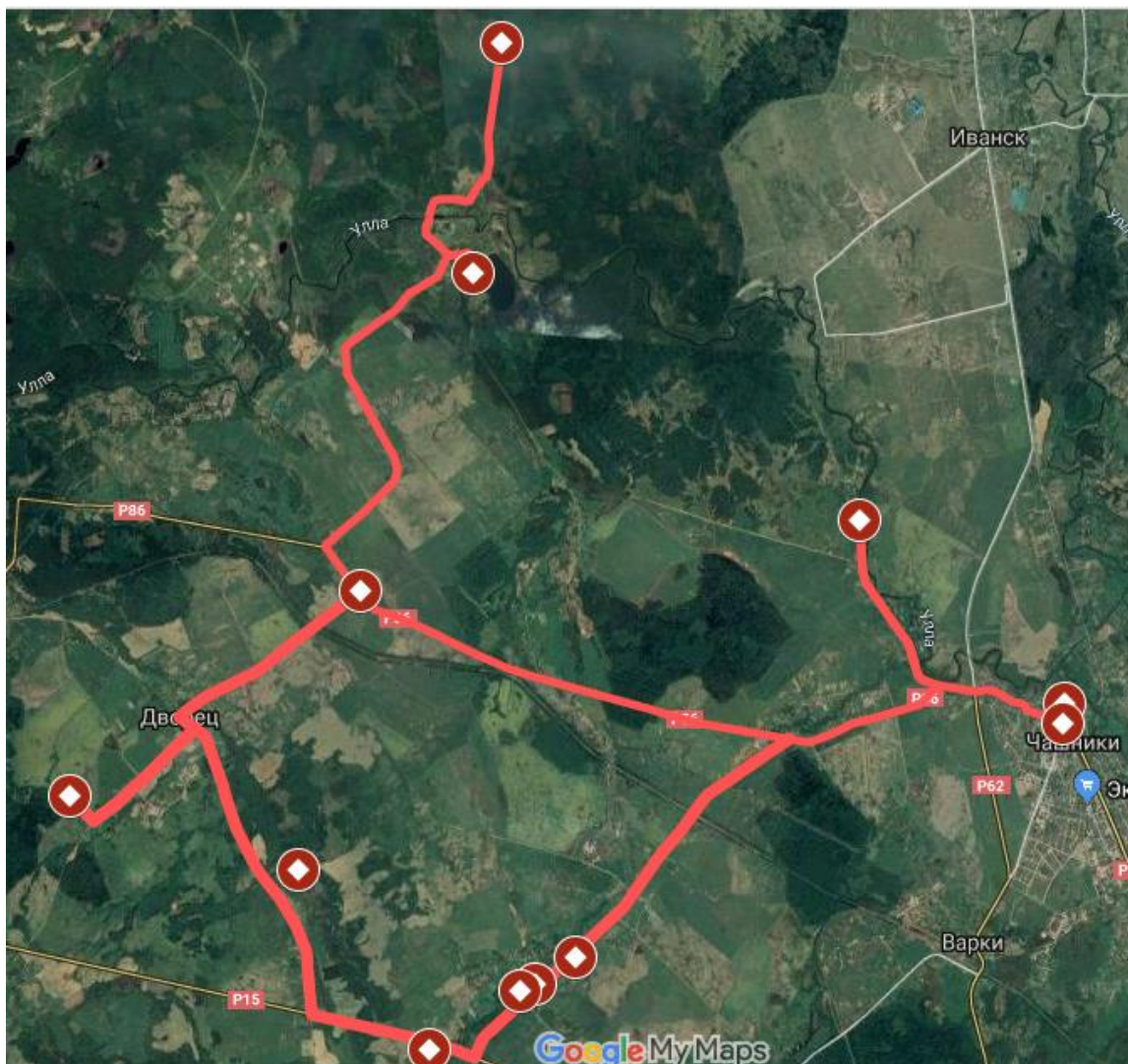
Радзіма – краіна, горад, вёска, вуліца, дарога, якая вядзе да ўлюблёнага месца... Разам з гэтым, думкі-ўспаміны – родная хата, бацькі, суседзі, сябры і ўсё тое, што дадзена з першых дзён жыцця чалавеку.

2021 год – Год малой радзімы, што вельмі важна для нашай сучаснасці, напоўненай мабільнасцю, мітуснёй і ўсімі тымі перашкодамі, якія знішчаюць самыя галоўныя каштоўнасці чалавека. Гэты час дасць мажлівасць кожнаму зразумець для сябе, што значыць малая радзіма і дзе знаходзіцца тое месца. І тут самі сабою ўзгадваюцца словы з кнігі “Свята для сэрца” Анатоля Бензерука: “Адшукаць малую радзіму лёгка. Трэба толькі адчыніць дзверы, выйсці на вуліцу. Усё, што ўбачыш навокал, – гэта яна, твая малая радзіма. Твая рэчка. Тваё поле. І твой лёс. Твая школа. Твая першая настаўніца... І яшчэ шмат, шмат чаго”.

Наша Чашніччына багатая на славетныя гістарычныя мясціны, якія цікава і варта ведаць. Мы прапаноўваем вашай ўвазе маршрут, які ахоплівае частку Чашніцкага раёна. Удзельнікам экскурсіі прапаноўваецца на працягу аднаго дня здзейсніць невялічкае падарожжа па тэрыторыі Празямлянскага сельскага савета. Пазнаёміцца з яшчэ нязведанымі, але не менш выдатнымі мясцінамі. Падарожжа можна здзейсніць велапаходам або аўтобуснай экскурсіяй.

*ЛІНІЯ МАРШРУТУ*

*Будынак Чашніцкага гістарычнага музея - Спаса-Прэабражэнская царква -  
Царква Святога Мікалая - Брацкая магіла савецкіх воінаў і партызан у в.Залессе  
- Маёнтак Павулле - Месца стварэння Лепельскага партызанскага атрада -  
Мемарыяльны комплекс "Вішанькі" - Курганны могільнік ля в.Бор - Васілёва  
крынічка - Фэшткі фундамента царквы Святога Мікалая - Панскія могількі -  
Фэшткі муроў млына - ДУА "Цяпінская дзіцячы сад-сярэдняя школа  
Чашніцкага раёна" - Мемарыяльны знак – Школьны гісторыка-краязнаўчы  
музей.*



*АПІСАННЕ ПРАЕКЦІА*

“З нас кожны мае вечаровы сум  
пад ліпамі дуплястымі хаціны...  
З нас кожны мае светлую ад дум,  
як і жыццё, адну навек Радзіму”

Генадзь Пашкоў

Калі беларус хоча ўсвядоміць сябе беларусам, ён рана ці позна звяртаецца да гісторыі, да культуры сваёй нацыі. Кожны чалавек павінен ведаць, дзе яго карані, адкуль ён родам, як жылі яго дзяды і прадзеда, якія мелі звычаі і традыцыі. Сціплы, добры і гасцінны наш народ. Багаты, шчодры і прыгожы наш край. Каб палюбавацца прыгажосцю гэтага краю, прапаноўваем адправіцца ў падарожжа.

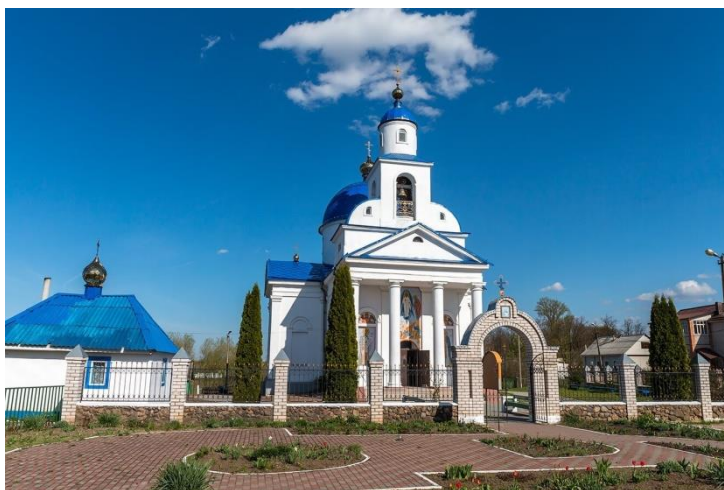
Чашніччына мае шмат цікавых мясцін. І першы пункт нашага прыпынку будынак, у якім раней размяшчаўся Чашніцкі гістарычны музей.



*Будынак Чашніцкага гістарычнага музея*

Пастанова бюро ЦК КПБ аб адкрыцці гістарычнага музея ў Чашніках прынята 15 жніўня 1987 г. Пад музей было выдзелена адно са старажытных памяшканняў — дом купца Гурэвіча, пабудаваны ў пачатку XX ст. Пабудова пяцівугольная, аднапавярховая, з чырвонай цэгля. Дах чатырохсхільны. На паўднёвым фасадзе захаваліся каваныя металічныя карункі. Вокны прамавугольныя, аздоблены арачнымі філёнгамі. Будынак знаходзіцца ў паркавай зоне.

У горадзе Чашнікі, які ўпершыню ўзгадваецца ў 1504 годзе, налічваецца некалькі помнікаў мінулага: два дамы наглядчыкаў-служачых Чашніцкага канала Бярэзінскай сістэмы пачатку XIX ст., будынак папяровай фабрыкі “Скіна” (зараз “Чырвоная Зорка”) канца XIX ст., будынак музея, які да рэвалюцыі належыў мясцоваму купцу, а таксама Спаса-Праабражэнская царква, помнік архітэктуры сярэдзіны XIX ст.



*Спаса-Праабражэнская царква*

Спаса-Праабражэнская царква пабудавана ў другой палове XIX ст. з цэглы. У інтэр’еры дамінуе цэнтральная падкупальная прастора. Інтэр’ер царквы аздоблены размалёўкай: на плафоне – выявы Саваофа на троне і 12 апосталаў, на ветразях – выявы евангелістаў, у алтары – сцена “Богаяўленне”, на сценах – евангельскі цыкл. Сценапіс адноўлены ў 1970 годзе. Некранутым застаўся плафон. Размалёўка яго вылучаецца серабрыстым каларытам, правільна знойдзеным маштабам фігур, перспектыўным ракурсам.

На званіцы Спаса-Праабражэнскай царквы маецца 5 званоў. Самы вялікі быў адліты ў 1889 г. і мае надпіс “В память о чудесном спасении от смерти его Величества 17 октября 1888 г.” Другі па велічыні звон датаваны 15 мая 1792 г., зроблены ў Рызе. Трэці звон датаваны 1678 г. Ён таксама адліты ў Рызе.

Спаса-Праабражэнская царква дзейнічае і ў цяперашні час. Яе ўнутранае ўбранства ўзбагацілася прыгожым іканастансам з драўлянай разьбой мінулых гадоў.

Царква з’яўляецца помнікам архітэктуры позняга класіцызму.

Адпраўляемся далей па маршруце. Недалёк ад Чашнік знаходзіцца вёска Браздзецкая Слабада. Тут мы зможам пазнаёміцца з царквой Святога Мікалая.



*Царква Святога Мікалая*

Царква Святога Мікалая – праваслаўны храм. Пабудавана з цэглы ў першай палове XIX стагоддзя. Да 1990-х гг. выкарыстоўвалася як калгасны склад. Помнік архітэктуры позняга класіцызму. У аснове кампазіцыі крыжова-купальны аб’ём, да якога далучана трох’ярусная чатырохгранная шатровая званіца з макаўкай. Сяродкрыжжа завяршае магутны цыліндрычны барабан, які мае купал (не захаваўся). Фасады раздзелены прамавугольнымі аконнымі праёмамі з трохвугольнымі сандрыкамі, пілястрамі. У цяперашні час храм знаходзіцца ў разбураным стане.

Рухаемся далей у напрамку вёскі Залессе. Тут аддадзім даніну памяці тым, хто, не шкадуючы сябе, абараняў нашу Радзіму ў годы Вялікай Айчыннай вайны. Брацкая магіла савецкіх воінаў і партызан знаходзіцца на паўднёвай акраіне вёскі Залессе. Апошні прытулак тут знайшлі шэсць воінаў і партызан, якія загінулі ў 1944 годзе ў баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У 1952 годзе на магіле ўстаноўлены абеліск. Адноўлены абеліск у 2019 годзе.



*Брацкая магіла савецкіх воінаў і партызан  
в.Залессе*

Далей маршрут ідзе ў напрамку вёскі Навасёлава. Для вёскі Навасёлава раней знаходзіўся маёнтак Павулле (Двор Павулле).



*Маёнтак Павулле (фота 1917 г.)*

Калісьці гэта была маёмасць князя Мікалая Юр'евіча Радзівіла, які ў 1550 г. прадаў яе Якубу П'яноўскаму. Потым уладанне маёнткам хутка пераходзіць з рук у рукі — да князёў Друцкіх-Сакалінскіх, Карызмоўскіх, Садоўскіх, Кіяноўскіх. Станіслаў Кіяноўскі ў 1722 г. прадаў Павулле смаленскаму казначэю Станіславу Сяляву і яго жонцы Ганне. З таго часу і да рэвалюцыі 1917 г. маёнтак нязменна заставаўся ў валоданні мужчынскіх нашчадкаў гэтага роду, апошнім уладаром з якога быў Казімір Кмітыніч Сялява. У 1918 г. у час грамадзянскай вайны два яго сыны Антоній і Юзаф былі закатаваны ў сваім доме, а сядзіба была спустошана і зруйнавана, удалося ўратаваць толькі радавыя партрэты, якія потым былі вывезены ў Польшчу і загінулі ў час Варшаўскага паўстання 1943 г. Функцыянальная арганізацыя Павульскай сядзібы заключалася ў максімальнай эканамічнасці, таму службовыя і гаспадарчыя пабудовы знаходзіліся перад жылым домам. За ім,

налева, сярод ружовых кустоў, стаяў цікавы двухпавярховы квадратны будынак — лядоўня, абмаляваная па абодвух паверхах галерэямі-падценнямі, з якіх адкрываўся краявід на навакольныя прыбярэжныя лугі. Другі такі будынак стаяў на правым баку двара і служыў як капцільня і склад для захавання мясных прадуктаў. Высаджаная бярозай алея вяла да размешчаных далей гаспадарчых будынкаў, да бярозавага гаю з радавымі могілкамі і да драўлянай, крытай гонтам, капліцай, старэйшай за сам дом. У бажніцы меліся тры алтары: у галоўным вісеў абраз Мадонны з дзіцём на руках, у бакавых алтарах — абразы «Святы Ян Хрысціцель» і «Укрыжаванне». Ад капліцы да ракі і да размешчаных тут курганоў — напалеонаўскіх пахаванняў — вяла каштаваная алея. Сам імператар, у час маскоўскай экспедыцыі, начаваў у сядзібным доме, які стаяў паблізу капліцы. У другой палове XIX ст. пабудаваны бровар. Да нашага часу захаваліся рэшткі гаспадарчых пабудоў з чырвонай цэгля і бутавага каменя, а таксама рэшткі глінабітнай пабудовы.



*Рэшткі пабудоў маёнтка Павулле*

Рухаемся далей па маршруце. Наступны прыпынак – месца стварэння Лепельскага партызанскага атрада. Далейшы шлях пераадолеем пешшу, або на веласіпедах. За 2 км ад вёскі Васькаўшчына, у лесе, на мяжы Лепельскага і Чашніцкага раёнаў знаходзіцца месца былога партызанскага лагера. У жніўні – верасні 1941 года ў лясах Лепельскага і Чашніцкага раёнаў з мясцовых патрыётаў і чырвонаармейцаў, якія трапілі ў акружэнне, былі створаны



падпольныя групы. У сакавіку 1942 года па ініцыятыве сакратара Лепельскага падпольнага райкома КП(б)Б У.Е. Лабанка з падпольных груп арганізацыйна аформлены першы ў Лепельскім раёне партызанскі атрад № 68. Да жніўня 1942 года атрад дзейнічаў асобна, потым у складзе Чашніцкай партызанскай брыгады (“Дубава”), з ліпеня 1943 года – атрад № 1 Лепельскай партызанскай брыгады ім. І.В. Сталіна.

У 1966 годзе на месцы стварэння партызанскага атрада і яго дыслакацыі пастаўлена стэла. Членамі аб’яднання “Беларускі Рэспубліканскі Саюз моладзі” ў лесе адноўлены дзве зямлянкі, калодзеж, арганізавана спецыяльнае месца для адпачынку. Штогод, напярэдадні Дня Перамогі, адбываецца фестываль патрыятычнай песні, традыцыйна сустракаюцца прадстаўнікі трох пакаленняў: ветэраны Вялікай Айчыннай вайны, воіны-інтэрнацыяналісты, моладзь рэгіёнаў.



*Адноўленая зямлянка*

Далей маршрут ідзе ў вёску Вішанькі. Тут мы навідаем аднайменны мемарыяльны комплекс “Вішанькі”.

За перыяд акупацыйнага рэжыму шмат вёсак нашага раёна былі знішчаны. Некаторыя з іх былі спалены разам з жыхарамі. Чатыры вёскі нашага раёна занесены ў спісы мемарыяльнага комплексу «Хатынь»: Стайчаўка, Вішанькі, Красналукі, Лукомль.

Асаблівая трагічны лёс вёскі Вішанькі: 9 сакавіка 1944 года гітлераўскія карнікі спалілі яе разам з жыхарамі. 114 чалавек прынялі тут жахлівую і пакутніцкую смерць. Зараз на тым месцы, дзе раней была вёска, і знаходзіцца помнік, які быў адкрыты 22 чэрвеня 1989 года.



З кожнага сельсавета Чашніцкага раёна была прывезена і захавана ля мемарыяльнага помніка зямля са спаленых вёсак.



Вёска Вішанькі – кроўная сястра Хатыні. Яна - помнік спаленым вёскам і іх жыхарам у Чашніцкім раёне.



Аздаўшы даніну павагі і памяці, рушым далей, у напрамку вёскі Бор. За 1 км на паўночны ўсход ад вёскі Бор, на левым беразе безназоўнай рэчкі, знаходзіцца курганны могільнік. Мясцовая назва - Шведскія магілы. Захавалася пяць насыпаў вышыняй 2,5 м, дыяметрам 10 м. Захаваліся добра, здзірванелі, зараслі хмызняком. Выявіла і абследавала могільнік ў 1981 годзе Т.С. Бубенька. Раскопкі не праводзіліся.

Пасля наведвання курганнага могільніка рухаемся ў напрамку вёскі Дзярэўня. Недалёк ад вёскі можна напіцца найсмачнейшай вады з “Васілёвай крынічкі”.



*Васілёва крынічка*

Рухаемся далей у напрамку вёскі Цяпіна.

Дакладна вядома існаванне ў 15-16 ст. паселішча Цяпіна. У другой палове XV ст. Цяпіна дасталася баярыну Амяльяну, потым яго сынам Івану і Грыгорыю Служкам. Ад Івана і пайшоў род Амельяновічаў-Цяпінскіх. Ужо ў 1591 годзе адна частка Цяпіна (маёнтак Мацвея Іванавіча, дзядзькі Цяпінскага) знаходзілася ў руках Міхаіла Служкі. Як трапіў маёнтак Мацвея Іванавіча ў рукі Служкі – невядома. Але хутчэй за ўсе, гэты маёнтак быў больш багаты, чым двор Мікалая Іванавіча і яго сына В.М. Цяпінскага. У 1597 годзе вёска Цяпіна дасталася сыну Свірскаму за 1200 грошаў літоўскіх. Паселішча не раз

пераходзіла з рук у рукі, пакуль у 1860-х гадах яго не набыў Рэзеншэльд-Паўлін.

У 1885 годзе ў Цяпіне адкрылася адно з першых у раёне народных вучылішчаў. Працавала настаўніца Алена Віцебскае духоўнае вучылішча. Разам з Антонавіч Фашчэўскі, выпускнік Полацкай



У 1906 годзе, паводле звестак казё Цяпіна – цэнтр Цяпінскай воласці, да якой Павульскае, Зазерыцкае і Міхнаўскае. У ганчарны завод. Мелася царква.

Пакуль знаёміліся з гісторыяй, не заўважылі, як павярнулі да вёскі Цяпіна.

Па дарозе на Цяпіна, з левага боку побач з дарогай, знаходзяцца рэшткі фундамента царквы Святога Мікалая, пабудаванай ў 1859 годзе з цэглы. Царква была знішчана ў першыя дзесяцігоддзі Савецкай улады, падчас бяздумнай барацьбы з рэлігіяй.



*Рэшткі фундамента царквы Святога Мікалая*

Тут жа недалёк на панскім могільніку ў пачатку 90-х гадоў знаходзіліся два помнікі з чорнага граніту, пастаўленыя ва ўшанаванне памяці былых уладальнікаў маёнтка ў Цяпіне Марыі і Мадэста Рэзеншэльд-Паўлінаў.



*Помнік Мадэсту Рэзениэльд-Паўліну*

*Помнік Марыі Рэзениэльд - Паўлін*

Шмат чаго цікавага знаходзіцца ў наваколлі вёскі. Напрыклад рэшткі муроў млына.



*Рэшткі муроў млына*

Мы часта гаворым, што не месца ўпрыгожвае чалавека, а чалавек робіць месца знакамітым. Для вёскі Цяпіна такім чалавекам быў Васіль Цяпінскі.



Ён ведаў: імя яго зноў уваскрэсне.  
Яго не змарнуюць стагоддзі і цвіль.  
На ніве асветы стаў вольнаю песняй  
Нашчадак Скарыны— асветнік Васіль.  
Яго не любілі паны і магнаты—  
За што ім любіць беларускіх сыноў?  
Ці ж многа было іх сапраўдных аратых,  
Якія да роднага неслі любоў?

Васіль Цяпінскі прадоўжыў гуманістычныя і культурна-асветніцкія традыцыі Францыска Скарыны, быў асабіста і ідэйна звязаны з Сымонам Будным, падзяляў яго грамадска-палітычныя і рэлігійныя погляды. У 1570-я гады Васіль Цяпінскі на свае сродкі арганізаваў друкарню (якая знаходзілася, відаць, у Цяпіне) з намерам выдаваць кнігі на старабеларускай мове. Зараз вядома толькі адно яго выданне – Евангелле, якое выйшла каля 1570 года і змяшчае Евангеллі ад Матфея, Марка і часткова ад Лукі (захоўваецца ў Расійскай нацыянальнай бібліятэцы ў Санкт-Пецярбургу). У сваёй Прадмове да Евангелля Васіль Цяпінскі напісаў словы, якія пазней сталі афарызмам: “З народам я загіну. З народам і ўваскрэсну”.

Уся перакладчыцкая і друкарская дзейнасць вялася ім з патрыятычных пачуццяў да Радзімы. Асветніцкая праграма Васіля Цяпінскага была разлічана на ўздых нацыянальнай культуры, школьнай справы, пісьменства, кнігадрукавання, на ўмацаванне пазіцыі старабеларускай мовы, абуджэнне грамадзянскай актыўнасці народа, яго гістарычнай і нацыянальнай свядомасці.

У 1990 годзе 10 чэрвеня на сядзібе Цяпінскага быў ўрачыста адкрыты мемарыяльны знак. У гэты дзень з нагоды 450-годдзя са дня нараджэння В.Цяпінскага ў в.Цяпіна адбылося свята.



*Мемарыяльны знак*

А наш маршрут пралягае ў Дзяржаўную ўстанову адукацыі “Цяпінская дзіцячы сад-сярэдня школа Чашніцкага раёна”.



*ДУА “Цяпінская дзіцячы сад-сярэдня школа Чашніцкага раёна”*

У школе створана Цяпінская школьная Рэспубліка. Рэспубліка мае свой герб з выявай Цяпінскага, сваю валюту – “цяпіны”. Ёсць тут свой гісторыка-краязнаўчы музей. Наведвальнікі музея могуць падрабязна даведацца пра жыццё і дзейнасць В.Цяпінскага, пазнаёміцца з сабранымі дакументамі, рознымі звесткамі аб В.Цяпінскім.



*Экспазіцыя, прысвечаная жыццёваму і творчаму шляху В.Цяпінскага*

У 2020 годзе спаўнілася 480 год са дня нараджэння В.Цяпінскага. У планах ініцыятыўнай групы, зацікаўленай у захаванні памяці аб славым земляку, стварэнне турыстычнага аб'екту “Сядзіба Васіля Цяпінскага”, правядзенне фестывалю “Дзень Васіля”, які плануецца зрабіць брэндам раёна. Ужо зроблены першыя крокі ў гэтым накірунку. Мясцовая ўлада выдзеліла надзел зямлі на беразе жывапіснага возера, дзе плануецца разбіць парк, зрабіць пляцоўку для фестывалю. Адноўлена “Васілёва крынічка”, пабудавана альтанка.

Далей наш маршрут праходзіць праз вёску Проземля і завяршаецца ў адпраўной кропцы, у Чашніках. Запрашаем праехаць па нашым маршруце. Не пашкадуеце!